

Motion till riksdagen

1988/89:U402

av Olof Johansson m.fl. (c)

Fred och avspänning

Sammanfattning

Arbetet för nedrustning, mänskliga rättigheter, bistånd och en uthållig ekologisk utveckling måste vara viktiga delar av svensk utrikespolitik.

Sveriges Europa-politik måste ha ett alleuropeiskt perspektiv som syftar till att skapa förtroende och utveckling i hela Europa.

Centerpartiet föreslår ett program för kärnvapennedrustning som bl.a. innehåller förbud mot kärnvapenprov. Allvarlig kritik riktas mot Frankrikes kärnvapenprov på Mururoa. Befolkningens miljö och hälsa hotas. Frankrike avser nu att utvidga proven till ännu en atoll. Centerpartiet föreslår att Sverige fördömer Frankrikes agerande och kräver öppen redovisning av de uppkomna cancerskadorna.

Sambandet mellan kärnvapen och kärnkraft kräver åtgärder. I USA förbereds förslag om att staten ska kunna ta över kärnkraftverk om det behövs för tillverkning av atombränsle för vapenändamål. Centerpartiet kräver en förändring av IAEAs verksamhet, så att den begränsas till att gälla kontroll av kärnkraften och förhindrande av kärnvapenspridningen.

Den marina kaprustningen påverkar Sveriges säkerhet. Regeringen bör lägga fram ett genomarbetat förslag till konkreta åtgärder. Centerpartiet föreslår förbättrad kustsäkerhet, nedskärning av de strategiska kärnvapenubåtarna och ubåtsbekämpande styrkor, återhållsamhet med marina övningar m.m.

Centerpartiet föreslår en skärpning av praxis vid örlogsbesök av kärnvapenvapenmakter. Sverige måste försäkra sig om att kärnvapen inte medförs till svenska hamnar och dessutom arbeta för internationella regler för dessa besök.

En parlamentarisk arbetsgrupp bör tillsättas för att driva på arbetet med en kärnvapenfri zon i Norden.

Inledning

Det viktigaste målet för svensk utrikespolitik måste vara att bidra till en värld i fred. Vapenutvecklingen har nått därhän att ett nytt världskrig med all sannolikhet skulle innebära undergången för vår civilisation, kanske för människosläktet. Det är en helt ny situation som uppstått i och med att människan för första gången i sin historia skapat de tekniska förutsättningarna att kunna utrota sig själv.

De senaste 40 åren har förskonat oss från ett verkligt stormaktskrig, men ändå har den s.k. efterkrigstiden varit en period fylld av krig. Även om alla dessa krig varit begränsade i sin omfattning, så har de varit förödande för de områden och folk som drabbats. I många delar av världen är kriget det avgörande hindret i arbetet för att skapa drägliga livsförhållanden för människorna. Kriget är en viktig orsak bakom de senaste årens svältkatastrofer, och den vanligaste orsaken till att 15 miljoner människor i vår värld befinner sig på flykt. Så gott som varje konflikt bär dessutom i sig fröet till en världsbrand. Kampen för fred får därför inte bara handla om att förhindra den slutliga världskatastrofen, utan måste också inriktas på att få ett slut på de många krig som plågar vår värld.

Det senaste året har inneburit en glädjande avspänning mellan supermakterna, reella framsteg på nedrustningsområdet och början till lösningen på flera regionala konflikter.

År 1988 inledde Sovjetunionen utmarschen från Afghanistan. Vietnam började dra sig tillbaka från Kampuchea. Iran och Irak enades om vapenvila efter ett till synes oändligt krig, vars oerhörda förluster i striden om små landområden och i giftgasanfall påminde om första världskriget. Sydafrika visade sig villigt att lämna Namibia och kubanerna lovade lämna Angola. Supermakterna bidrog med avspända kontakter. USA och Sovjetunionen skrev under INF-avtalet om att skrota de landbaserade kärnvapenladdade medeldistansrobotarna. Gorbatjov lade fram en nedrustningsstrategi som förhoppningsvis leder till att östs och västs enorma arméer kommer att minskas.

Bakom den ökade fredsviljan ligger både ekonomiska realiteter, skicklig diplomati och effektiva påtryckningar. En annan viktig orsak till den positiva utvecklingen var folkens revolt mot krig. Folken har demonstrerat sin ovilja att skicka män och söner i krig. Det verkar också som om världens ledare under 1988 begrundade kostnaderna för att vidmakthålla konflikter och de drog slutsatsen att priset var för högt.

År 1988 var ett år då miljöhoten blev alltmer påtagliga. Föreningarna av haven drabbade nästan alla kontinenter. Jordens lungor, de tropiska regnskogarna, avverkades i en allt snabbare takt. Miljöproblemen undergrävde en uthållig utveckling. Miljöfrågorna måste snarast bli en viktig del av det internationella samarbetet och solidaritetsarbetet. Det förutsätter att ökade resurser avsätts inom den svenska utrikesförvaltningens ram. Riksdagen bör ge regeringen detta till känna.

Konflikterna fortsätter dock på många håll i världen. Irak fortsatte kriget mot den egna kurdiska befolkningen och drev ca 55.000 människor över gränsen mot Turkiet. I Iran riktades våldet mot landets egna oppositionella.

Intifadan, det palestinska upproret mot den israeliska ockupationsmakten på Västbanken och Gaza, pågick hela 1988. 300 unga palestinier dödades och mångdubbelt fler skadades eller misshandlades. Världsopinionen vändes till palestinsk fördel, inte minst efter PLO-ledaren Arafats avståndstagande från terrorhandlingar och erkännande av Israels rätt att existera. I Centralamerika bröt fredsförhandlingarna samman, men sandinisterna förlängde vapenvilan. I Chile sa man i en folkomröstning nej till att låta Pinochet sitta kvar längre än till 1990. Ännu en diktatur är därmed i gungning.

Men i land efter land fångas människor för sina åsikters skull, torteras och avrättas. Många förnekas rätten att få välja bostadsort och hemland. Detta trots att inga människor före oss har levt med ett så välutvecklat internationellt skydd för de mänskliga rättigheterna som vi gör i dag. Detta trots att det har gått fyrtio år sedan FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs. Sverige måste ständigt öka trycket på regeringarna att ansluta sig till de internationella konventionerna och sedan få dem att respektera dem.

Trots det gångna årets många positiva händelser härskar på flera håll krig, ofrihet, miljöförstörelse och fattigdom. Det är fyra hot mot mänskligheten som på många sätt har ett samband. Kampen för fred och arbetet för en positiv ekonomisk och ekologisk utveckling på vår jord hänger intimt samman. Centerpartiet lämnar i de utrikespolitiska motionerna förslag till åtgärder som syftar till att skapa förutsättningar för en uthållig utveckling i fred och avspänning.

En svensk fredspolitik

Det är viktigt att vårt land på allt sätt försöker lämna sitt bidrag till att förstärka den utveckling mot fred och avspänning som nu förefaller möjlig. En samlad svensk fredspolitik måste ha en rad samverkande element.

Nedrustningspolitiken är givetvis ett av dessa. Sverige har en lång och hedrande tradition att med seriösa och konkreta förslag försöka bidra till en nedrustningsprocess. Det bygger på medvetandet om att kapprustningen i sig bidrar till att öka den politiska spänningen i världen och därmed krigsriskerna. Dessutom innebär kapprustningen ständigt större risker för krig av misstag, värre konsekvenser av ett krig och ett orimligt slöseri redan i fredstid. Det är viktigt att Sverige fortsätter att ha en hög aktivitet på nedrustningsområdet.

Arbetet för *demokrati och mänskliga rättigheter* är ett annat viktigt inslag i en fredspolitik. Förtryck skapar helt naturligt motstånd och därmed konflikter. Kampen för frihet är lika gammal som mänskligheten, och måste alltid betraktas som legitim. Viljan till fred får inte innebära ett accepterande av förtryck. Därför är respekten för demokratiska principer och mänskliga rättigheter en förutsättning för en fredlig värld.

En fredlig värld måste också präglas av *ekonomisk rättvisa*. Fattigdom och misär är också en naturlig rot för motsättningar och konflikter. Viljan till fred får inte bli ett skydd för ekonomisk utsugning och för politiskt förtryck. Att främja bättre levnadsvillkor och en långsiktig, ekologiskt hållbar utveckling är därför också en nödvändig del av vår fredspolitik.

Avspänningsprocessen förutsätter ett ökat förtroende mellan folken, vilket i sin tur förutsätter ökat *ekonomiskt, socialt, miljöpolitiskt och kulturellt samarbete*. Sverige bör därför aktivt verka för att främja ett sådant utbyte mellan öst och väst, inte minst i vår egen del av Europa.

I motioner till årets riksdag för centerpartiet fram förslag på samtliga dessa områden. Vi hänvisar till motionerna 1988/89:U505 om mänskliga rättigheter, U230 om u-landspolitiken och U561 vidgade östkontakter. I denna motion kommer vi fortsättningsvis att koncentrera intresset kring nedrustningsfrågorna.

Trots att stormakterna USA och Sovjetunionen har dominerat nedrustningsprocessen under det gångna året har de neutrala och alliansfria staterna spelat en viktig roll, inte minst i Europas politiska liv. I ESK, den europeiska säkerhetskonferensen, liksom i andra multilaterala säkerhetsförhandlingar, fungerar dessa länder som katalysatorer och samtalspartners som stimulerar den öst-västliga dialogen. Detta gäller särskilt i rollen som förtroendeskapare. I denna nya roll tjänar de ett alleuropeiskt säkerhetsintresse, samtidigt som de värnar om sina egna intressen. Vi anser att neutraliteten är en fast grund att bygga säkerhetspolitiken på. Den skapar stora möjligheter också för framtiden att bidra till fred och avspänning. Att verka för fred, frihet, öppenhet och samarbete i Europa är en av de mest centrala uppgifterna för svensk utrikespolitik. En av de stora utmaningarna i vår tid är fortfarande att undanröja de konflikthot som ännu består som en följd av andra världskriget. Sveriges offensiva Europa-politik måste därför ha ett alleuropeiskt perspektiv.

Självständig svensk utrikespolitik, och en politik som konsekvent bidrar till neutralitetspolitikens trovärdighet, är en förutsättning för att Sverige ska kunna göra aktiva insatser för fred, frihet, öppenhet och samarbete i Europa.

ESK-konferensen om säkerhet och samarbete i Europa har kommit att bli ett betydelsefullt instrument i förhandlingsarbetet. Den startade med Helsingfors-dokumentet 1975 som behandlar frågor om handel, mänskliga kontakter och rättigheter och kultur. Det spänner således över många områden. Redan de beslut som där fattades var mycket förpliktigande.

Överenskommelsen i Wien innebär stora framsteg inte minst vad gäller möjligheterna att kontrollera de mänskliga fri- och rättigheternas efterlevnad. Viktigt är att vi ser till att dessa skydd upprätthålls och att kontakterna utökas såväl vad gäller handel-, kultur- som miljösamarbete.

Sverige tillmäter ESK-processen stor betydelse och det finns all anledning att göra det. Det är viktigt att alla länder i Europa kan träffas och diskutera angelägna problem – det är en viktig del av de förtroendeskapande åtgärderna i Europa. Sverige måste aktivt delta i ESK-konferensens fortsatta arbete. Det är av stor betydelse att bl.a. inom ESK kunna följa upp Stockholms-konferensen för att få till stånd förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder. Det kan leda vidare till europeiska nedrustningsförhandlingar och kan bidra till att minska riskerna för överraskande, konventionella angrepp och ytterst kärnvapenkrig.

Konventionella vapen

Gorbatsjovs tal i FN om nedskärning av de konventionella styrkorna i Centraleuropa kan innebära ett genombrott i förhandlingarna om dessa vapen. Om ett krig med konventionella vapen skulle utbryta i Europa vet vi att verkningarna skulle bli oerhörda. Riskerna finns också att ett sådant krig i värsta fall kan trappas upp med kärnvapen.

Under senare år har det skett en kraftig satsning på konventionell upprustning. Den pågående konventionella kapprustningen medför en ökad roll för

militära maktmedel i internationell politik och en minskad roll för folkrätten. För mindre stater är detta starkt negativt. Risken för att bli angripen med konventionella vapen framstår i det sammanhanget som det främsta hotet mot deras säkerhet.

Förslag om en kärnvapenfri korridor fri från slagfältskärnvapen i Europa måste kombineras med förslag om begränsningar och/eller förändringar av det konventionella försvaret för att inte leda till upprustning. Sådana begränsningar kan vara knutna till ömsesidiga truppereduceringsavtal.

En annan möjlighet är att avlägsna både kärnvapen och avancerade konventionella vapen inom ett visst område från vardera gränsen, eller att från det området dra tillbaka de konventionella system som kan användas offensivt. Sverige bör ta initiativ till sådana studier av hur begränsningar kan åstadkommas av kärnvapen och konventionellt försvar i Europa i syfte att åstadkomma militär avspänning och driva på nedrustningsprocessen.

Det är viktigt att Sverige hävdar de neutrala och alliansfria staternas rätt i de förestående förhandlingarna om konventionella vapen och upprätthåller effektiva kanaler till den förhandling som ska påbörjas mellan NATO och Warszawa-pakten.

Skydd för civilbefolkningen

Konventionella vapen används i dag i ett trettiotal krig. Flertalet av dösoffren har varit kvinnor och barn och det är en utveckling som fortsätter. Under första världskriget var 5 % av de dödade civila och under andra världskriget steg siffran till 50 %. I Vietnamkriget var 80 % civila och under den pågående konflikten i Libanon har andelen stigit till över 90 %. Kvinnor och barn är de hårdast drabbade. Särskilt svåra förhållanden uppstår ofta under inbördeskrig och interna konflikter. I dessa ger inte heller folkrätten ett tillräckligt skydd. De moderna vapnen gör civilbefolkningen alltmer utsatt. Överenskommelsen angående konvention om barns rättigheter kan komma att innebära förbättringar för barnens situation i krig och konflikter.

De alltmer utstuderade moderna försåtsvapnen, som t.ex. landminor med splitterverkan, utgör en frukansvärd fara även lång tid efter det att krig och konflikter har upphört. De drabbar oskyldiga, ibland generationer efter det att de har utplacerats. De bidrar därigenom till att förlänga krigets lidande och det hat som krig sår. Det är ytterst angeläget att frågan om bortskaffande av kvarlämnad krigsmateriel aktualiseras i FN av den svenska regeringen.

Vi anser att skyddet av civilbefolkningen måste ges särskild uppmärksamhet. Sverige bör ta initiativ till en studie om vilka åtgärder som bör vidtas för att förstärka skyddet för civilbefolkningen.

FN:s fredsbevarande roll

FN-stadgan inleds med orden "Vi, Förenta Nationernas folk, är beslutna att rädda kommande generationer undan krigets gissel och att leva tillsammans i fred med varandra så som goda grannar". För ett land som Sverige är det naturligt att slå vakt om FN-stadgans folkrättsliga principer och FN:s ställning i den internationella politiken. På nedrustningsområdet innebär stödet för FN:s verksamhet samtidigt att vi slår vakt om alla staters rätt att

delta i förhandlingar som berör deras egen säkerhet. Det är därför naturligt för Sverige att i första hand kräva att nedrustningsfrågor behandlas i organ där alla FN-stater kan delta. Den fredsbevarande och konfliktlösande roll som FN nu återtagit ska ges allt stöd.

Mot. 1988/89
U402

Program för kärnvapennedrustning

I FN-rapporten om kärnvapeninsatsernas miljöverkningar från 1988 konstateras att risken för en ödesdiger utveckling finns redan vid begränsad användning av kärnvapen. Inga länder, oavsett om de kommer att vara direkt berörda eller ej, skulle undgå konsekvenserna. Den nuvarande civilisationen skulle inte kunna bestå eller återupprättas. Eftersom konsekvenserna är av så oerhörd omfattning och drabbar alla folk måste det militära tänkandet om avskräckningsstrategier förändras. Riskerna för ett kärnvapenkrigs långtgående följder för människans överlevnadsmöjligheter och för den yttre miljön (bl.a. globala klimatförändringar) måste ges särskild uppmärksamhet.

I WHO:s studie om kärnvapenkrigets effekter på hälsa och hälsovård klargörs att hälso- och sjukvårdsorganisationen inte skulle kunna lindra situationen på något avgörande sätt. Vi anser att sådana studier som sprider kunskap om effekterna av kärnvapenkrig är av stor betydelse. Den svenska regeringen har tidigare motsatt sig en uppföljning av WHO-rapporten. Vi anser att Sverige bör bidra med de ekonomiska resurser som behövs för att genomföra det fortsatta arbetet.

Sverige måste fortsätta att driva kraven om nedrustning av kärnvapen. Det innebär

- fullständigt stopp för kärnvapenprov
- fullständigt stopp för tillverkning av kärnvapen och deras vapenbärare
- förbud mot all vidare utplacering av kärnvapen och kärnvapenbärare
- fullständigt förbud för produktion av klyvbart material för vapenändamål.

Fullständigt provstoppsavtal

Sverige har länge drivit ett aktivt arbete för att få till stånd provstoppsavtal. Det finns ett gällande partiellt provstoppsavtal från 1963. Sverige har i FN:s nedrustningskonferens lagt fram förslag till ett fullständigt provstoppsavtal. Sverige har också tagit fram en metod för att seismologiskt mäta och kontrollera kärnexplosioner.

Ett totalt provstoppsavtal framstår i dag som en av de angelägnaste frågorna i nedrustningsarbetet. Ett provstopp skulle på sikt leda till ett slut på kärnvapenframställning. Hagforsanläggningen visar på en metod att seismologiskt mäta och kontrollera kärnexplosioner. Sverige bör ta förnyade initiativ för att få till stånd ett totalt provstoppsavtal.

Den svenska regeringen bör fördöma kärnvapenprov var helst de förekommer och oberoende av vilket land det gäller. Från centerpartiet har vi i riksdagen särskilt kritiserat de franska kärnvapenproven vid Muroroa som sker mot befolkningens vilja. Civilbefolkningen i området har drabbats av cancersjukdomar. Miljön har skadats på ett påtagligt sätt. Detta är en grov kränkning av befolkningens rätt till hälsa och välfärd. Den franska regering-

en har hemlighållit omfattningen av skadorna och vägrat att medverka i internationella cancerregister. Frankrike avser nu att utöka sprängningarna till ännu en atoll, Fangataufa. Ön ska användas för kraftigare sprängningar, vilket ytterligare understryker vårt krav på ett fullständigt provstopp. Vi anser att den franska regeringens agerande är upprörande och föreslår att Sverige tar initiativ till en internationell kartläggning av skador på människor och miljö, som en följd av kärnvapenproven i Mururoa.

Kärnvapen i rymden

Rymden tillhör hela mänskligheten och får inte missbrukas för krigiska syften. Det är positivt att kunna använda satelliter i rymden för kommunikation och information. Det är också nödvändigt med satelliter för att kontrollera avtal på nedrustningsområdet.

FN har givit nedrustningskonferensen i uppdrag att förhandla för att förhindra en kapprustning i rymden. USA och Sovjetunionen har tillsammans skickat upp ca 2 000 militärt inriktade satelliter. Nu föreligger en risk för ytterligare militarisering av rymden genom utveckling av vapensystem direkt för rymden genom bl.a. SDI, det s.k. "stjärnornas krig". Sovjetunionen har sedan länge testat antisatellitssystem. Båda stormakterna forskar kring partikelstrålvapen och laser för rymdändamål. När supermakterna kommer så långt som till prov med de nya systemen äventyras ingångna avtal och förhandlingarna om rustningsbegränsningar försvåras ytterligare. Tidsfaktorn är av avgörande betydelse. Därför är det nödvändigt att utan dröjsmål få till stånd internationella förhandlingar för att förhindra en kapprustning i rymden.

Radiologiska vapen

Olyckan i Tjernobyl 1986 har ytterligare aktualiserat frågor om risker och konsekvenser vid bekämpning av anläggningar och om material som skulle kunna leda till spridning av radioaktivitet.

En särskild fara utgör möjligheten att kärnkraftverk skadas i krig och att stora mängder radioaktivt material sprids ut i omgivningen. Utredningar publicerade de senaste åren visar att om en sådan anläggning träffas av ett kärnvapen uppstår en oerhörd förstärkning av strålningsverkan.

Men även ett angrepp på kärnkraftverk med konventionella vapen kan utlösa spridning av stora mängder radioaktivitet. Angrepp på kärnkraftverk skall därför jämföras med massförstörelse. Sverige måste fortsätta att verka för en snar överenskommelse för att sådana angrepp förbjuds inom ramen för ett avtal mot "radiologisk krigföring".

Sambandet kärnkraft/kärnvapen

Sambandet mellan civil och militär användning av kärnenergi är uppenbart, bl.a. genom att det högaktiva avfallet kan användas som utgångspunkt för framställning av vapenplutonium. Reaktorer som kan utnyttjas för produktion av både elenergi och vapenplutonium är fullt möjliga. Sammantaget ger detta bilden av en energikälla som är oacceptabel ur miljösynpunkt, nära

förbunden med atomvapnen och deras spridning, omöjlig att helt säkert bemästra och dessutom dyr.

President Reagan föreslog hösten 1988 att den amerikanska staten ska kunna ta över kärnkraftverk om de behövs för att göra atombränsle.

Flera stater söker uppenbarligen få reaktorer och uppberedningsanläggningar i egen regi. En uppberedningsanläggning kan därigenom underlätta vapenframställning.

Utredningar visar att företag i Västtyskland under flera års tid har mutat folk vid kärnkraftverk för att få kontrakt på radioaktiva transporter. Risk föreligger att klyvbart material smugglats vidare. Tungt vatten från Norge tycks ha smugglats via Sverige och Västtyskland vidare till länder som söker skaffa sig kärnvapen.

Genom den civila kärnkraften blir hela plutonium-teknologin en svag länk. Uppberedning, transporter, lagring etc. ingår. Med en omfattande hantering kan plutoniumstölder och terroraktioner bli återkommande företeelser.

Vid sekelskiftet planeras 25 000 kg separerat plutonium att fraktas inom och mellan Europa och Japan, om kärnkraftsindustrin där genomför planerna på att använda plutonium i sina kommersiella kärnkraftverk. Som en jämförelse kan nämnas att den bomb som fälldes över Nagasaki innehöll sex kg plutonium. En så kraftigt utökad hantering av plutonium kommer att försvåra möjligheterna att hindra plutoniet från att användas till kärnvapenframställning. Exemplet visar att den omfattande hanteringen kommer att kräva ett kontrollsamhälle.

Flertalet europeiska stater med kärnkraftprogram har valt att uppbereda reaktorbränslet och kommer då att äga stora mängder reaktorplutonium. Hur detta skall användas är icke bestämt, utan man förhandlar bara om lagring i IAEA:s regi eller under dess kontroll (IPS). Detta är ingen lösning, bara ett uppskjutande av problemet.

Slutförvar av använt kärnbränsle enligt den svenska KBS-3-metoden kan inte heller accepteras, eftersom den enligt vår mening inte uppfyller kraven på en säker förvaringsmetod. Trots problemen saluför nu Sverige denna teknik som säker.

Centerpartiet är motståndare till kärnkraft. Vi har bl.a. tagit ställning utifrån vetenskapen om sambandet kärnkraft och kärnvapen. Centerpartiet anser att Sverige bör ta initiativ till internationella åtgärder för att förhindra spridning av kärnvapen via kärnkraftsteknik och kärnkraftsavfall.

Centerpartiet har i olika sammanhang kritiserat både den dubbla roll som IAEA för närvarande har och organisationens allmänna inriktning. Vi har framhållit det oförenliga i att både främja kärnkraftens utveckling och samtidigt ha ett ansvar för att förhindra kärnvapensspridningen. Sprider man kärnkraften sprider man också möjligheten för allt fler länder att skaffa sig kärnvapen. Enligt vår mening måste Sverige kräva att IAEA:s stadgar ändras så att organisationens uppgifter inskränks till att gälla dels kontroll och säkerhet för den civila kärnkraften, dels att kontrollera och förhindra kärnvapensspridning. Med en sådan förändring av inriktningen för IAEA:s verksamhet skulle organisationen också kunna bli effektivare som kontrollorgan.

Kemiska vapen (C-vapen)

Mot. 1988/89
U402

Sedan 1925 finns ett förbud mot användning av kemiska och bakteriologiska vapen i krig.

Emellertid är detta protokoll inte tillräckligt. Det behövs en ny och mer heltäckande konvention. Riskerna är stora annars, att man får en ny generation av kemiska vapen, de s.k. binära vapnen. Kemiska vapen har alltid varit svåra att handskas med för angriparen. De binära vapnen innebär att man kan hålla olika kemiska medel separerade från varandra och att de blandas först i avskjutningsögonblicket. Detta gör dem betydligt lättare att handskas med och därmed ökar riskerna för ny produktion av C-vapen. USA har beslutat om tillverkning av binära C-vapen.

Sovjetunionen har enligt rapporter använt kemiska vapen under hösten 1986 i Afghanistan. Framför allt skall beivringstunnlarna ha utsatts för angrepp. Kemiska vapen har också använts i kriget mellan Iran och Irak mot den kurdiska befolkningen, på ett sätt som mest liknar folkmord.

Ministermötet i Paris i januari 1989 gav stöd åt en överenskommelse om kemiska vapen. Förhandlingarna som pågår i Gênevê syftar till att inom tio år få ett totalstopp för tillverkning av kemiska vapen, och förstörelse av de vapen som finns i världen. Ett av de mest angelägna uppgifterna i 1989 års nedrustningsarbete är att få till stånd ett heltäckande förbud mot kemiska vapen. Detta arbete måste Sverige ge allt stöd.

Krigföring med bioteknik

Många länder använder sig av bioteknikens nya möjligheter för att undersöka hur man kan skydda sig mot biologisk krigföring. Men kunskapen kan också användas för att ta fram nya vapen.

Den första generationen stridsmedel som bedömdes realistiska att producera med genteknik bestod av toxiner. Den andra generationen genetiskt baserade stridsmedel som kan förutses är kombination av B-vapen (biologiska) och C-vapen (kemiska). Genom att introducera genetiskt material, i en aktiv bakterie, eller till ett virus som angriper människan, kan man tillverka ett B-vapen som på relativt kort tid (timmar till dygn) verkar dödande. Denna utveckling strider mot 1972-års B-vapenkonvention, men kan sannolikt döljas under B-skyddsforskning. Centerpartiet har i en omfattande motion om bioteknik utvecklat riskerna och möjligheterna med biotekniken. Det är viktigt att Sverige i nedrustningsarbetet aktualiserar bioteknikens utnyttjande för offensiva, militära syften, så att kontrollfunktionerna i konventionen förstärks.

Marin kapprustning

Det finns risk att skrotning av landbaserade medeldistanskärnvapen kompenseras med en upprustning av sjöbaserade vapen. En betydande del av de sjöbaserade vapnen antas ständigt vara ombord på fartyg eller flygplan på rutinuppdrag. Om en ny generation sjöbaserade kryssningsmissiler skulle tillkomma, kommer denna situation att ytterligare accentueras. Det stora antalet kärnvapen till sjöss till trots, har kärnvapnen endast varit föremål för

en begränsad uppmärksamhet – säkert beroende på kärnvapenmakternas politik att "varken bekräfta eller förneka förekomsten eller frånvaron av kärnvapen ombord på specificerade fartyg vid angivna tidpunkter". Man kan också notera att antalet kärnkraftverk för framdrivning av u-båtar och andra krigsfartyg är större än antalet kärnkraftverk på land.

Den marina rustningsutvecklingen är ingen isolerad företeelse utan en del av den allmänna kapprustningen. Rustningskontroll avseende marina styrkor och marin verksamhet måste därför bedömas på samma sätt som annan rustningskontroll.

Den tekniska utvecklingen har gått lika fort inom det marina området som inom övriga militära områden. Kärnvapnen, kärnreaktorerna, elektroniken, datorerna, flyget, "det automatiska slagfältet" och vapenverkan är alla teknikområden som utvecklas snabbt och är relevanta på det marina området.

Nya metoder för navigation tillåter operation i nästan alla väder och i mörker med allt större precision. Ubåtsoperationer i istäckta områden har blivit rutin.

Den ökande marina aktiviteten har också ökat risken för oavsiktliga incidenter, konfrontationer mellan olika marina förband, samt kollisioner mellan militär och civil verksamhet på havet. Det visar inträffade händelser i Persiska viken och i Medelhavet.

Sverige tog initiativ till en expertrapport om marin kapprustning som FN ställde sig bakom 1985. Sverige lade 1988, tillsammans med Finland och Indonesien, fram ett förslag om att frågan ska drivas vidare i FN. En överväldigande majoritet stödde förslaget, endast USA röstade emot. Vi anser att Sverige nu bör lägga fram ett genomarbetat förslag till konkreta åtgärder.

Sverige har ett stort intresse av att få till stånd marin rustningskontroll. Det har blivit allt svårare att överblicka den militära aktiviteten också i de nordligare farvattnen. Kärnvapenbestyckade fartyg finns i vårt närområde och diskussion pågår om garantier för att de inte anlöper svenska hamnar vid örlogsbesök.

Åtgärder som skulle kunna minska den marina kapprustningen är

- begränsningar av ubåtar med strategiska kärnvapen å ena sidan och de ubåtsbekämpande medlen å andra sidan (antal och verkan)
- skapande av rimlig kustsäkerhet för mindre och medelstora kuststater
- förtroendeskapande åtgärder
- återhållsamhet med marina övningar
- modernisering av internationella regler för sjökrigföring

En annan framkomlig väg kan vara överenskommelser om att taktiska kärnvapen på ytfartyg förs i land. USA, som har en negativ inställning till marina rustningsbegränsningar, har visat intresse för denna möjlighet. Därigenom öppnas möjligheter till diskussioner om begränsningar av kärnvapen.

Sverige aktualiserade vid FN:s specialsession om nedrustning 1988 frågan om garantier för kärnvapenfrihet vid örlogsbesök. Det visade sig inte vara möjligt att då nå framgång. Det internationella arbetet måste fortsätta. Det bör dock inte hindra att Sverige, i avvaktan på internationella resultat, kräver

besked om att svensk lag i detta avseende respekteras i samband med örlogsbesök från kärnvapenmakter eller på annat sätt försäkras sig om att så sker. Det är viktigt att en sådan skärpning av praxis kommer till stånd.

Mot. 1988/89
U402

Nordisk säkerhet

Det nordeuropeiska och det nordatlantiska området har fått en ökad strategisk betydelse. Stormakterna har på olika sätt visat ett tilltagande intresse för utvecklingen här. Den politiska utvecklingen i Sovjetunionen är av stort intresse och kan på sikt förbättra det politiska klimatet i vårt närområde. De konkreta nedrustningsöverenskommelserna mellan Sovjetunionen och USA har ännu inte lett till någon nedrustning som speciellt påverkar Nordeuropa. Det förekommer tvärtom en ökad militär aktivitet från båda alliansernas sida i vårt närområde. Den ökande övnings- och spaningsverksamheten har lett till gränskränkningar till sjöss och i luften som aldrig får accepteras. Sverige måste vara fast beslutet att skydda landets territorium med alla tillgängliga medel och att demonstrera för omvärlden att våra gränser är definitiva.

Sveriges neutralitetspolitik måste fullföljas med fasthet och konsekvens. Att vi i vår del av Europa under senare tid varit befriade från allvarliga kriser betyder inte att situationen på våra breddgrader har varit statisk.

De nordiska länderna måste utifrån sina säkerhetspolitiska lösningar överväga åtgärder som ytterligare kan konsolidera och stärka stabiliteten i norra Europa. En kärnvapenfri zon skulle kunna stärka de nordiska ländernas säkerhet. Idén om en kärnvapenfri zon i Norden bygger inte bara på att de nordiska länderna skall förklara sig kärnvapenfria i både freds- och krigstid och att kärnvapenmakterna skall avkrävas sk negativa säkerhetsgarantier. Zonarrangemanget förutsätter också att kärnvapenmakterna drar tillbaka sådana kärnvapen från det nordiska närområdet som i första hand måste betraktas som ett hot mot de nordiska områdena. I synnerhet förutsätts hela Östersjön bli kärnvapenfritt. Ett balanserat zonarrangemang, som inte ger någon part ensidiga fördelar, skulle kunna främja avspänningen i ett för stormakterna intressant område. De nordiska länderna måste först av allt vara eniga om att det ligger i ländernas intresse att få till stånd en kärnvapenfri zon i norra Europa. Det förutsätter också ett brett politiskt stöd i partierna i de nordiska länderna. Centerpartiet ser det som värdefullt att en enig svensk riksdag har slutit upp kring zontanken. Arbetet i ämbetsmannakommittén angående en kärnvapenfri zon fortskrider, men nya initiativ behövs för att driva på arbetet. Vi anser att en parlamentarisk arbetsgrupp med företrädare för riksdagspartierna i Norden skulle innebära att frågan förs framåt. Det kan leda till en fördjupad nordisk dialog i säkerhetspolitiska frågor, utifrån de olika säkerhetspolitiska lösningar länderna valt.

Sverige måste ta fasta på möjligheterna att främja en avspänning i det nordeuropeiska området. För Sverige är det, som vi tidigare nämnt i motionen, viktigt att få till stånd förtroendeskapande åtgärder till sjöss i det nordatlantiska och nordeuropeiska området. Det kan finnas skäl att inom ESK-arbetet mer studera dimensionen från Medelhavet till Nordpolen, utöver den som finns idag från Ural till Atlanten. Det är viktigt att man inom

ESK-arbetet tar fram ett speciellt program för förtroendeskapande åtgärder i norra Europa.

Mot. 1988/89
U402

Kryssningsmissiler är en vapentyp med nya egenskaper. De är lågflygande och svåra att upptäcka. De är förhållandevis billiga att tillverka och kan därför befaras få en allt större spridning om inte åtgärder sätts in för att förhindra detta. De kan dessutom utgöra ett särskilt hot mot oberoende länder som Sverige, genom att de med sina flygbanor kan kränka vårt territorium. Även oavsiktliga kränkningar eller olycksfall vid hanteringen av dem kan innebära ett hot mot oss.

Vi anser därför att det är angeläget att så snart som möjligt få till stånd internationella förhandlingar som syftar till ett förbud mot kryssningsmissiler.

Krigsmaterielexport

Det som har hänt på vapenexportområdet har skadat Sveriges anseende och utgör en utrikespolitisk belastning. Det får aldrig råda någon tvekan om att reglerna för vapenexport och tillämpningen av dem fullt ut harmonierar med den svenska säkerhets- och utrikespolitiken. Stor vikt måste läggas vid totalbedömningen av köparlandets utrikes- och inrikespolitiska förhållanden.

Krigsmaterielexporten är nu föremål för en parlamentarisk utredning. Vi anser att det är viktigt att utredningen klargör gränsdragningen mellan civil och militär materiel, liksom ansvarsfördelningen mellan regering och riksdag.

För att förbättra insynen bör det ske en öppen redovisning av vilka dokument som är sekretessbelagda. I syfte att minska exportens omfattning och antalet länder till vilka marknadsföring kan ske bör klargöras vilka länder som uppfyller kraven för svensk export.

Samarbetsavtal får endast utnyttjas för att samutveckla svensk försvarsmateriel, och självklart inte i syfte att kringgå svensk lag.

Kontrollmöjligheterna måste förbättras, helt på företagens bekostnad. Om ett land bryter mot överenskomna regler ska all vapenexport dit avbrytas, även om det gäller fullföljande av ingångna avtal. Det är viktigt att dessa frågor behandlas av den parlamentariska utredningen.

Vi anser att det är av stor vikt att Sverige lägger fram förslag om internationella regler för vapenhandeln i syfte att begränsa denna.

Säkerhetspolitisk forskning

För Sverige, som ett alliansfritt land, är det utomordentligt angeläget att ha tillgång till inhemsk säkerhetspolitisk expertis, om möjligt stödd på egen forskning i säkerhetspolitiska frågor. Detta gäller naturligtvis i första hand analyser av närområdet, Norden och Europa, men måste självfallet också ses i ett vidare perspektiv. Det är viktigt för såväl den försvarspolitiska analysen som för säkerhetspolitiska bedömningar på nedrustningsområdet.

Möjligheten till beroende och självständighet i analyser och bedömningar: att bygga upp och vidmakthålla en sådan kompetens kräver långsiktiga satsningar och en samordning av tillgängliga resurser.

Idag finns ett ökande intresse för det nordiska området, nya tendenser på det militärtekniska och strategiska området, nya förhandlingsinitiativ och en stigande insikt om de risker vi alla löper.

Det är därför angeläget att ett samlat grepp tas för att utreda den säkerhetspolitiska forskningens framtid. Det är angeläget att möjliggöra och slå vakt om en på en gång oberoende och kritisk, relevant och solid forskning. På lång sikt ska ett sådant centrum skapa kompetens för att kunna formulera alternativ för ett aktivt svenskt internationellt agerande. Möjligheterna att skapa ett centrum för säkerhetspolitisk forskning i landet bör klarläggas. Även en aktiv avspänningspolitik kräver strategiska studier och analyser av internationella makt- och balansförhållanden. Sverige har under många år åtnjutit även en internationellt stark expertposition i nedrustningsföreläsningsforum, främst avseende kärnvapen och kemiska stridsmedel. En ökande komplexitet i den internationella miljö som omger oss kommer att ställa växande krav på vår framtida förmåga till säkerhetspolitisk bedömning och analys. Utrikesutskottet har med anledning av centermotioner under flera år anfört att det finns anledning att närmare överväga vad som skulle kunna göras för att åstadkomma bättre överblick över den utrikes- och säkerhetspolitiska forskningen och utredningsverksamheten i Sverige. Vi anser att regeringen bör till riksdagen återkomma med förslag om ett säkerhetspolitiskt centrum.

Stöd till fredsorganisationer

Ett aktivt folkligt intresse för freds- och nedrustningssträvandena är en viktig förutsättning för effektiva insatser vid internationella förhandlingar. Centerpartiet har i en annan motion krävt att ett system med generella bidrag införs till fredsorganisationer.

Hemställen

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att miljöarbetet måste bli en viktig del av vårt internationella samarbete och tillföras därtill nödvändiga resurser,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om det fortsatta ESK-arbetet,
3. att riksdagen som sin mening beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om förtroendeskapande åtgärder i norra Europa,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om förhandlingarna om konventionella vapen,
5. att riksdagen som sin mening begär att regeringen tar initiativ till en studie om förstärkt skydd av civilbefolkningen i krig,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om program för kärnvapennedrustning,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om förbud mot kryssningsmissiler,
8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om internationell kartläggning av skador som en följd av de franska kärnvapenproven i Mururoa,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om internationella förhandlingar för att förhindra kapprustning i rymden,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om en konvention beträffande angrepp på kärnkraftverk,

11. att riksdagen som sin mening begär att regeringen i internationella fora aktualiserar sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen,

12. att riksdagen som sin mening begär att regeringen tar initiativ till en förändrad inriktning av IAEA:s verksamhet, i enlighet med motionen,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om heltäckande konvention mot kemiska vapen,

14. att riksdagen som sin mening begär att regeringen framlägger förslag till konkreta åtgärder för att förhindra marin rustning,

15. att riksdagen som sin mening beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om örlogsbesök av kärnvapenmakter,

16. att riksdagen som sin mening beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om parlamentarisk arbetsgrupp för kärnvapenfri zon i norra Europa,

17. att riksdagen som sin mening beslutar uppdra åt regeringen att ta initiativ i syfte att få till stånd internationella regler för vapenhandeln,

18. att riksdagen som sin mening beslutar hos regeringen begära förslag om ett säkerhetspolitiskt forskningscentrum.

Stockholm den 18 januari 1989

Olof Johansson (c)

Karl Erik Olsson (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Gunnar Björk (c)

Pär Granstedt (c)

Karin Israelsson (c)

Per-Ola Eriksson (c)

Görel Thurdin (c)

Karin Söder (c)

Gunilla André (c)

Börje Hörnlund (c)

Agne Hansson (c)

Larz Johansson (c)

